

La memòria històrica com a mecanisme cultural de dinamització del món local

The historical memory as a cultural mechanism for dynamics at the local level

Isabel Graupera Gargallo

Professora associada i doctoranda del Programa de Doctorat del Departament d'Antropologia Social i Cultural de la Universitat Autònoma de Barcelona, Espanya
Director de tesi: Jordi Grau Rebollo

Isabel.Graupera@uab.cat

Resum

A continuació exposem, en el marc de la tesi en curs¹, dos casos d'un parell de municipis de la província de Barcelona que han generat estratègies pròpies per mantenir la seva pròpia dinàmica de recuperació de la memòria històrica local, malgrat les retallades en les subvencions per aquest tipus de projectes produïdes des de l'any 2010. Es tracta de Sant Just Desvern (comarca del Baix Llobregat) i de Premià de Dalt (comarca del Maresme); dues poblacions que, després d'haver estat beneficiàries de les subvencions del Memorial Democràtic per a projectes de Fonts Orals, han continuat tirant endavant el recull, tractament i difusió de testimonis audiovisuals gràcies a la implicació de la xarxa de veïns i del conjunt de la comunitat. Es relacionen les estratègies que es van emprendre en les respectives viles, així com els punts en comú i les diferències que s'han observat.

Paraules clau: fonts orals; memòria històrica; patrimoni immaterial; Memorial Democràtic

Abstract

The author analyzes two projects on oral history executed by both municipalities of Barcelona's province, Sant Just Desvern and Premià de Dalt. The projects, financed by

Culturas. Revista de Gestión Cultural

Vol. 3, Nº 1, 2016
pp. 65-73
EISSN: 2386-7515

Recibido: 2/01/2016
Aceptado: 27/03/2016

---

¹ *Fora de Pla. Experiències, contextos i metodologia dels entrevistadors de projectes memorialistes en fonts audiovisuals (2009-2010)*. Projecte de tesi inscrit el 26 de març de 2012 al Departament d'Antropologia Social i Cultural.

the regional government until the beginning of the present recession, had been however carried out by the local administration thanks to a social network of locals, small institutions and public workers. This study focuses on the strategies and common plannings that took place on both cities.

Keywords: oral history; historical memory; intangible heritage; Democratic Memorial

1. L'Ajuntament de Sant Just Desvern: apadrinament de testimonis

En el cas de l'Ajuntament de Sant Just Desvern el contacte amb les fonts orals es remunta a l'any 2005 quan, des de l'Ajuntament, es posen d'acord amb el Memorial Democràtic per realitzar una recuperació de la memòria de la lluita antifranquista al municipi. El Memorial tenia una línia de crèdit que ja subvencionava aquestes accions. Així que, des de l'Arxiu municipal i amb l'ajuda de la subvenció, s'engega un projecte de recollida de testimonis enregistrant-los amb casset, o bé amb la càmera de vídeo domèstica del personal de l'arxiu. En aquest sentit, és notori com en aquests primers temps hi ha més bona voluntat que no pas expertesa en el domini tècnic dels mitjans audiovisuals. Ara bé, l'any 2009, quan s'inicia la primera campanya de subvenció del Memorial Democràtic² per a projectes de memòria oral amb el compliment obligatori d'una sèrie de requeriments tècnics i d'estàndards de qualitat, des de l'Ajuntament de Sant Just Desvern es considera que és una oportunitat de completar el que s'havia iniciat anys enrere, així que sol·liciten la subvenció i el seu treball passa a formar part del projecte del Banc Audiovisual del Memorial Democràtic. Això és possible gràcies a l'entesa amb la regidoria de cultura i el propòsit de l'arxiu municipal de treballar en l'estudi de la història recent de les dones del municipi, tot omplint un buit historiogràfic. Així neix el projecte (*Viure i sobreviure 1931-79. Testimoni de dones*) el qual partirà de vint-i-vuit testimonis recollits durant els dos anys consecutius de subvencions. Després, la inèrcia del projecte permetrà ampliar el fons malgrat la manca de subvenció.

Per a dur a terme aquest projecte es van crear uns equips de treball externs i interdisciplinaris formats per historiadors i periodistes (transcriptors); tècnics de la televisió local (càmeres); tècnica municipal de gènere de l'Ajuntament (elaboració dels guions de les entrevistes) i

---

² L'any 2007, l'aprovació de la Llei 13/2007 del Parlament de Catalunya va conduir a la creació del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya, una institució pública de dret privat que tenia com a principal objectiu la recuperació, commemoració i foment de la memòria democràtica durant el període 1931-1980. El Memorial Democràtic va ser la primera entitat de les seves característiques que es va crear a tot l'Estat espanyol des de la fi de la dictadura franquista.

---

l'arxiver municipal (entrevistador). Part d'aquest personal va ser reclutat, entre d'altres, a través d'anuncis als mitjans de comunicació locals. Des de la coordinació del projecte es va posar especial èmfasi en la formació pluridisciplinària dels equips, tot i que expliquen que no es pensaven que hi hagués tanta feina de coordinació. En aquest sentit, un dels principals reptes era quadrar les agendes de tots els actors implicats en la realització d'una entrevista audiovisual; en alguns casos, podien arribar a ser cinc persones: el testimoni, l'entrevistador, el càmera, la tècnica de gènere i la regidora. Aquesta circumstància ens demostra el nivell d'implicació a què van arribar els membres dels esmentats equips.

La gènesi del projecte partia de l'Arxiu municipal. En primera instància, i en coordinació amb la regidora i la tècnica de gènere, es proposaven els noms de les testimonis a entrevistar, les quals havien de respondre a uns perfils predeterminats amb l'objectiu d'enriquir la col·lecció de fonts orals preexistent i obrir el ventall d'informants; en segon lloc, es contactava amb les testimonis a través de la figura de l'introductor. "Introductor" és el nom que van donar a l'intermediari que posava en contacte l'equip de treball amb el testimoni. Aquest introductor podia ser qualsevol conegut dels membres de l'equip, un veí del municipi o, fins i tot, el mateix alcalde. Es jugava amb una sèrie d'intangibles molt valuosos que no s'haguessin donat si el contacte hagués estat a "porta freda"; després, es concertava una data per l'entrevista i s'enregistrava. Es firmava la cessió de drets i es feia la transcripció per part d'un historiador o un periodista en història oral (en funció del pressupost en contractaven de quatre a cinc cada any). També feien transcripcions el titular de l'arxiu i la seva auxiliar. Amb posterioritat, la transcripció s'assignava a una persona a qui l'equip anomenava "padrí", que coneixia bé l'entrevistat i a qui s'encarregava de reduir la transcripció a un resum. La figura del padrí, per singular i de naturalesa voluntària, esdevenia una baula més la cadena que s'havia anat confegint des de la creació del projecte entre els vilatans de Sant Just Desvern.

Aquest procés d'apadrinament posava en contacte generacions diferents del poble propiciant, així, la cohesió social de la comunitat. Sobre un total de cinquanta entrevistades es van comprometre quaranta padrins, de manera que, entre introductors, entrevistadors, col·laboradors i padrins l'abast de la implicació social en el projecte va arribar a ser considerable. Actualment, el projecte es troba en el que s'anomena "fase de relat", que consisteix en cercar redactors que elaborin un text esquitxat de talls de veu, sense caure en reduccionismes ni interpretacions. En aquest sentit, s'han iniciat contactes amb el taller d'escriptura de l'Ateneu municipal per intentar vincular els seus membres a la fase de relat. Una nova mostra del treball en xarxa que ha intentat compensar la manca de suport institucional de l'administració autonòmica després de la supressió de les subvencions a projectes de memòria oral a partir del 2011.

Retrospectivament, el coordinador de l'equip de Sant Just Desvern —entrevistat com a informant de la tesi en curs— valora molt positivament l'experiència i, des del punt de vista historiogràfic, considera que:

1. Les fonts orals ens apropen a aspectes de la història que mai han estat escrits.
2. Aquests projectes són un bon exemple de com la història oral dignifica la professió d'arxiver.
3. Qui no accepti la història oral quedarà superat pels sí que ho facin, és a dir, que la història oral no té marxa enrere.

2. El cas de l'Ajuntament de Premià de Dalt: creació d'una comissió de savis.

El segon cas d'estudi és el de l'Ajuntament de Premià de Dalt, el qual també ha dut a terme un projecte de fonts orals (*Recuperació de la memòria oral de Premià de Dalt*) que s'ha allargat en el temps, més enllà del breu període de vigència de les subvencions de la Generalitat de Catalunya per a projectes de memòria oral. L'origen de la iniciativa maresmenca parteix d'un regidor de cultura del govern municipal, que proposa a l'arxivera recollir urgentment el relat de les persones més grans del poble.

La falta d'experiència prèvia en iniciatives memorialistes basades en les fonts orals va dur a la tècnica de l'arxiu a cercar assessorament extern. El va trobar en els seus conciutadans i en el sector privat. En el primer cas es va constituir una comissió de savis del poble i en el segon es va recórrer a una empresa de gestió cultural.

La comissió de savis va estar formada per sis personalitats del poble, l'elecció de les quals va caure pel seu propi pes, és a dir, per la seva rellevància social. Aquesta comissió va encetar nombroses sessions de debat per triar els temes de recerca, els informants, els guions dels qüestionaris i establir els límits de la investigació. El projecte va ser presentat als partits polítics per al seu coneixement. En un primer moment es van fer una sèrie d'entrevistes amb videocàmera domèstica, però en assabentar-se de la campanya de subvencions del Memorial Democràtic, i optar-hi, es van poder contractar els serveis de l'esmentada empresa. L'experiència dels professionals del sector privat va donar un impuls considerable a la recerca de Premià de Dalt i, en poc temps, es van editar tres DVD's amb la tria del millor de seixanta hores de gravacions. Segons la coordinadora del projecte, l'empresa va treballar molt bé, tot lliurant-los un producte de qualitat amb el qual van poder fer una bona difusió dels testimonis recollits. La reacció del poble després

del primer DVD va ser molt positiva i va encoratjar a seguir treballant per publicar-ne dos més.

El procés d'elaboració dels DVD's va esdevenir un exemple de col·laboració entre l'empresa privada i nombrosos voluntaris veïns del poble. En el darrer estadi de l'edició de la primera versió del DVD (abans de la seva difusió), una altra comissió formada per set voluntaris van revisar el resultat i van traslladar les seves observacions als interlocutors de l'empresa, que en prenen nota. Una comissió final, formada per una desena de persones d'edat avançada, molt coneixedores de la realitat del poble, va revisar la versió definitiva del DVD després dels canvis suggerits per la primera comissió. Simultàniament, l'arxivera municipal anava contrastant amb la documentació de l'arxiu la veracitat històrica de les observacions dels col·laboradors.

De fet, es tractava d'un procés també molt participatiu que, seguint l'efecte "bola de neu", recollia al mateix temps quantitats ingents de documentació personal, la qual, convenientment tractada, passava a formar part del fons de l'Arxiu municipal. És a dir: que tan aviat s'escanejaven documents i fotografies com s'establia el nivell de privacitat a l'accés dels mateixos.

Totes les entrevistes es van inventariar i, donat que l'única transcriptora fou l'arxivera municipal, es va haver de recórrer a un procediment que van anomenar "segmentació" de les entrevistes per resoldre el buit de textualitat que provocava la manca de transcripcions. Per "segmentació" l'arxivera municipal entenia introduir codis de temps a les entrevistes, associar els minutatges a glossaris de paraules (codificació mitjançant l'associació de conceptes clau al minutatge de la font) i, finalment, passar tota la informació a una base de dades.

El paper individual de l'arxivera municipal es va veure recolzat en tot moment per la d'un col·laborador molt actiu el qual, sense gaire formació prèvia, però amb una xarxa social molt activa va obrir totes les portes al projecte i va acabar esdevenint l'entrevistador principal per la seva coneixença i connexió personal amb la majoria dels testimonis. Aquest col·laborador reunia també les virtuts del "bon entrevistador": coneixement del tema, capacitat d'empatia i fermesa en la conducció de l'entrevista.

La coordinadora del projecte de Premià de Mar —entrevistada com a informant en el marc de la tesi en curs— considera, retrospectivament, que es va dur a terme un veritable "treball de camp" donat que el seu principal col·laborador li va anar obrint totes les portes de les llars particulars dels testimonis proposats per les comissions, els quals no van dubtar a participar tenint en compte qui els ho demanava. A més a més,

la coordinadora creu que el fet que sempre es fessin pre-entrevistes per acabar de perfilar el guió de l'entrevista definitiva, reforça la naturalesa del treball de camp.

La repercussió social del projecte sota el seu punt de vista, la repercussió social del projecte fou extraordinària. D'una banda, perquè es van posar en valor vivències de les generacions anteriors; d'una altra, perquè es van compartir experiències i, per tot plegat, perquè a Premià s'ha acabat incorporant la cultura memorialista. Valgui com exemple el fet que, després de la publicació dels tres DVD's, van rebre una allau de propostes de nous informants que volien participar i ser entrevistats. Alguns vilatans, fins i tot, lamentaven que no se'ls entrevistés perquè volien formar part d'un projecte col·lectiu i també havien pres consciència del valor de les seves vivències. Segons la coordinadora el projecte va servir, entre d'altres coses, per "fer poble".

Un cop finalitzat el període de subvencions, i tenint en compte la repercussió social del projecte, els seus responsables van veure que allò no podia acabar sense més per la manca d'ajudes públiques. Per tant, van recórrer a solucions més econòmiques però igualment valuoses a l'hora de preservar la memòria del municipi. Així, tot prenent com a font d'inspiració les converses de taverna de Palamós es va decidir replicar-les a Premià de Dalt. Aquestes converses consisteixen en enregistrar la trobada i la xerrada d'un grup de persones grans que evoquen records i anècdotes al voltant d'un tema del passat local. Actualment, ja s'han enregistrar dotze "converses de taverna" que han versat sobre temàtiques tan diverses com: l'educació, l'agricultura, la festa major o l'ordre públic. Com que aquestes converses s'enregistren amb el suport tècnic de la ràdio municipal, periòdicament s'emeten per la freqüència radiofònica local dins de la programació del mitjà.

3. Conclusió

En definitiva, les diferents propostes de recuperació de la memòria dutes a terme a Premià de Dalt i a Sant Just Desvern són un bon exemple de com una breu campanya institucional de subvencions públiques ha generat una dinàmica de la recuperació de la memòria històrica que s'ha dimensionat exponencialment a mesura que més i més actors locals s'hi implicaven.

Els casos de les dues poblacions descrit en aquestes línies prova que, un cop s'ha engegat la maquinària de "fer memòria", els projectes de fonts orals s'han convertit en un mecanisme molt poderós per dinamitzar el món local des de dins, tot partint dels seus propis jaciments. Al cap i a la fi, es tracta d'una indústria cultural en tant que genera uns resultats

tangibles: una producció cultural en forma de llibres, DVD's, exposicions, continguts periodístics i col·leccions d'arxiu. Un coneixement que, a l'ensem, té un sector de consumidors directament proporcional al nombre de persones implicades en la seva generació. Dit en altres paraules, ell mateix es retroalimenta.

Aquestes dues iniciatives s'emmarquen en el camp del patrimoni immaterial i, en aquest sentit, la cultura de la recuperació de la memòria històrica hauria de passar per comptar, des d'un inici, amb la implicació de les institucions culturals "de proximitat" a l'objecte d'estudi.

Després d'entrevistar a responsables de projectes memorialistes que varen rebre subvencions públiques els anys 2009, i en el marc de la tesi en curs, m'adono que la majoria d'ells han continuat endavant malgrat la manca d'ajuts públics. Els projectes van esdevenir un motor de producció cultural molt potent per als municipis i per a les entitats que van sol·licitar les subvencions. Així, malgrat que els projectes subvencionats es van gestar en el marc d'unes polítiques públiques que es fonamentaven en els principis fundacionals del Memorial Democràtic, aquests projectes, un cop orfes de subvenció, no han desaparegut, ben al contrari: han evolucionat cap a noves formes de producció cultural.

Finalment, he pogut copsar com aquesta transformació de les polítiques memorialistes de recuperació i reparació ha derivat en l'activació de polítiques de patrimoni basades en la memòria. Més enllà de les entitats o els ajuntaments, aquesta metamorfosi també es reproduïx a gran escala des de diferents estaments públics, els quals generen iniciatives en matèria de polítiques de memòria patrimonial al marge de les línies de treball primigènies del Memorial Democràtic.

Bibliografia

ASSOCIACIÓ PER A LA MEMÒRIA HISTÒRICA I DEMOCRÀTICA DEL BAIX LLOBREGAT, 2006. *Peatones de la història del Baix Llobregat: testimonios y biografías*. [Cornellà de Llobregat]: Associació per a la Memòria Històrica i Democràtica del Baix Llobregat. 2 v. Disponible a: <http://www.memoria-antifranquista.com/biblio/PEATONES1.pdf>

BERTAUX, Daniel, 2005. *Los Relatos de vida: perspectiva etnosociológica*. Barcelona: *Bellaterra*. (Serie general universitaria; 48). ISBN 847290296X.

BERTAUX, Daniel, 1999. El enfoque biográfico: su validez metodológica, sus potencialidades. *Proposiciones*, núm. 29, pp. 1-22.

BERTAUX, Daniel, 1989. Los Relatos de Vida en el Análisis Social. *Historia y Fuente Oral*, núm. 1, pp. 87-96. ISSN 0214-7610.

BORDERÍAS, Cristina, 1995. La Historia Oral en España a mediados de los noventa. *Historia y Fuente Oral*, núm. 13, pp. 113-129. ISSN 0214-7610.

BURILLO, Lluís i GRAUPERA, Isabel, 2008. *Històries de vida. Fonts orals de la lluita obrera i l'antifranquisme al Baix Llobregat*. Cornellà de Llobregat: Fundació Utopia. ISBN 978-84-612-7509-0.

BURILLO, Lluís i GRAUPERA, Isabel, 2011. *La fusta, el ferro i la fibra: memòria oral de les darreres drassanes de Barcelona (1939-1992)*. Barcelona: Museu Marítim de Barcelona : Angle Editorial. (Col·lecció Estudis; 17). ISBN 978-84-15002-88-8.

BURILLO, Lluís i GRAUPERA, Isabel, 2014. *Veles i vents: un mar de vida*. Cabrera de Mar: Editaprint. DL B.17926-2014.

CAMPÀS REIG, Jordi i MOLERA CLOTA, Santi [dir.], 2008. 39 Arxiu de la Memòria: Torelló (1931-1955). [Enregistrament de vídeo]. [Torelló]: El Cosidor Digital. [1 DVD (38 min)].

CANET AVILÉS, Jordi i PUIG PALMER, Manel, 2008. *Retalls de guerra: el testimoni dels excombatens castellanins a la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*. Castelló d'Empúries: Ajuntament de Castelló d'Empúries. ISBN 978-84-88451-15-6.

DÍAZ SÁNCHEZ, Pilar i GAGO GONZÁLEZ, José María, 2006. La construcción y utilización de las fuentes orales para el estudio de la represión franquista. [Recurs electrònic]. *Hispania Nova: revista de historia contemporánea*, núm. 6, pp. 1-25. ISSN 1138-7319. Disponible a: <http://hispanianova.rediris.es>

FEIXA PÀMPOLS, Carles. 1992. *La Ciutat llunyana: una història oral de la joventut a Lleida: 1931-1945*. [Lleida]: Diari La Mañana. (Col·lecció Josep Lladonosa).

FEIXA PÀMPOLS, Carles i INIESTA, Montserrat, 2006. Historias de vida y ciencias sociales. Entrevista a Franco Ferrarotti. [Recurs electrònic]. *Periferia: revista de recerca i formació en antropologia*. (desembre), núm. 5, pp. 1-14. ISSN 1885-8996.

FEIXA PÀMPOLS, Carles, 2006. La imaginación autobiográfica. [Recurs electrònic]. *Periferia: revista de recerca i formació en antropologia*. (desembre), núm. 5, pp. 1-44. ISSN 1885-8996.

FERRANDO PUIG, Emili, 2006. *Fuentes orales e investigación histórica: orientaciones metodológicas para crear fuentes orales de calidad en el contexto de un proyecto de investigación*. Barcelona: Ediciones del Serbal. (Col·lecció Res publica; 10). ISBN 84-76285000.

FERRAROTTI, Franco, 2011. Las historias de vida como método. [Recurs electrònic]. *Acta Sociológica*. (setembre-desembre), núm. 56, pp. 95-119. ISSN 0186-6028. [Traduït de l'italià]. Disponible a <http://www.revistas.unam.mx>

FOLCH MONCLÚS, Rafel, 2009. Cultura popular, patrimoni i etnologia. La recerca en el marc de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya. [Recurs electrònic]. *Papers de l'Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural*, núm. 1, pp. 1-38. ISSN 2013-5998. Disponible a: <http://www.icrpc.cat/ca/publicacions/papers.html>

FRASER, Ronald, 2007. *Recuérdalo tú y recuérdalo a otros: historia oral de la Guerra Civil Española*. Barcelona: Crítica. ISBN 8484328740.

FRASER, Ronald, 1993. La historia oral como historia desde abajo. *Ayer*, núm. 12, pp. 79-92. ISSN 1137-2227.

GRELE, Ronald, 1991. La historia y sus lenguajes en la entrevista de Historia Oral: ¿quién contesta las preguntas de quién y por qué?. *Historia y Fuente Oral*, núm. 5, pp. 111-129.

ISSN 0214-7610.

GUANYABENS CALVET, Nicolau [coord.], 2008. Parlem de Montornès: memòria del segle XX. [Enregistrament de vídeo]. Montornès del Vallès: Ajuntament de Montornès del Vallès. [2 DVD (56, 59 min)].

HAMMER, Dean i WILDAVKY, Aaron, 1990. La entrevista semi-estructurada de final abierto: aproximación a una guía operativa. *Historia y fuente oral*, núm. 4, pp. 95-116. ISSN 0214-7610.

INIESTA, Montserrat, 2006. Àgores <<Glocals>>: Museus per a la seva mediació: història, identitats i perplexitats. *Mnemòsine. Revista Catalana de Museologia*, núm. 3, pp. 35-50. ISSN 2385-801X.

NIELFA CRISTÓBAL, Gloria i SEGURA GRAIÑO, Cristina [ed.], 1996. *Entre la marginación y el desarrollo: mujeres y hombres en la historia: homenaje a María Carmen García-Nieto*. Madrid: Del Orto. ISBN 8479230800.

PAGE, Shannon, 2002. El participante invisible: el papel del transcriptor. *Historia, antropología y fuentes orales*, núm. 28, pp. 153-164. ISSN 1136-1700.

PLANS CAMPDERRÓS, Lourdes [ed.], 2003. *Fonts orals: la investigació a les terres de parla catalana: actes de les Jornades de la CCEPC* (Museu d'Història de Catalunya, Barcelona, 14 i 15 de desembre de 2001). Barcelona: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana : Museu d'Història de Catalunya : Cossetània. ISBN 84-9503-545-X.

PRAT, Joan [coord.], 2004. *I... això és la meva vida: relats biogràfics i societat*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. (Col·lecció Temes d'etnologia de Catalunya; 9). ISBN 84-393-5775-3.

ROIGÉ, Xavier; ESTRADA, Ferran; BELTRÁN, Oriol, 1999. *Tècniques d'Investigació en Antropologia Social*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona. (Col·lecció Textos docents; 153. Text-guia). ISBN 84-8338-101-X.

SHOPES, Linda, 2001. Diseño de proyectos de historia oral y formas de entrevistar. *Historia, antropología y fuentes orales*, núm. 25, pp. 133-141. ISSN 1136-1700.

VILANOVA, Mercedes, 1995. El combate, en España, por una historia sin adjetivos con fuentes orales. *Historia y fuente oral*, núm. 14, pp. 95-116. ISSN 0214-7610.